Didaktisk potential från Vittula

En litteraturdidaktisk studie av Mikael Niemis roman *Populärmusik från Vittula*

Av: Victor Berglund Lindberg

Handledare: Stefano Fogelberg Rota
Södertörns högskola | Institutionen för kultur och lärande
Självständigt arbete 15 hp
Svenska | vårterminen 2021
Ämneslärarprogrammet

SÖDERTÖRNS HÖGSKOLA | STOCKHOLM
sh.se

Abstract

The aim of this paper is to analyze the didactic potential of Mikael Niemis novel *Popular music from Vittula* as it relates to working with the fundamental values of the Swedish school system from two perspectives. The first of these relates to how the novel portrays gender, with a particular focus on masculinity and how it interprets itself, femininity, and the world around it. The second of these perspectives relates to how it portrays the national minority group tornedalingar and their situation in Sweden. This paper aims to illustrate not only how these two perspectives are portrayed but motivate why they are useful in the work with fundamental values.

To answer these questions this paper utilizes the qualitative method of close reading in the analysis of Niemis novel. The theoretical lense through which this is done includes researcher Malin Alkestrands definition of didactic potential as well as a repertoire of gender study and postcolonial terminology, such as otherfication, masculinity and boyology. The study finds that the didactic potential of Mikael Niemis text as it relates to gender lay in how it breaks with the traditional gender norms of rural masculinity. Another important factor is how the text highlights the role of femininity and music in shaping the new male identity of the novel's protagonist, Matti. The study also finds that the didactic potential in Niemis portrayal of tornedalingar lay in its emphasizing of the political nature and origins of the historic otherfication of said ethnic minority.

Didaktisk potential från Vittula

(Didactic potential from Vittula)

Av: Victor Berglund Lindberg
Handledare: Stefano Fogelberg Rota
VT2021

Keywords: Didactic potential, fundamental values, literature, Mikael Niemi, literature didactics, *Popular music from Vittula*.
Nyckelord: Didaktisk potential, värdegrund, skönlitteratur, Mikael Niemi, litteraturdidaktik, *Populärmusik från Vittula*.

Innehållsförteckning

1.0 Inledning 4
1.1 Syfte och frågeställningar 5
2.0 Bakgrund 5
2.1 Värdegrundsarbete i skolan och svenskämnet 5
2.1.2 Värdegrundsarbetet och litteraturdidaktiken 7
2.2 Tornedalens minoritetsstatus och Niemi 7
2.3 Tidigare forskning 9
3.0 Teoretiska utgångspunkter och begrepp 11
3.1 Didaktisk potential 11
3.2 Genus, maskulinitet, pojkologi och andrafiering 12
4.0 Material och Metod 14
4.1 Material 14
4.2 Metod 15
5.0 Analys och diskussion 17
5.1 Maskuliniteten i texten 17
5.2 Femininiteten i texten 24
5.3 Tornedalingarnas andrafiering 28
5.4 Diskussion om *Populärmusik från Vittulas* didaktiska potential 32
6.0 Sammanfattning och avslutande kommentarer 36
7.0 Referenslitteratur 37

1.0 Inledning

En av de romaner som fått stort inflytande i min egen utbildningsresa är Mikael Niemis genombrottsverk, *Populärmusik från Vittula* (2000). Denna ödmjuka berättelse om en pojkes uppväxt har gjort pajalabon Niemi till en av Sveriges mest lästa nutida författare. Romanen har genom sitt tilldelande av Augustpriset gjort Tornedalen till en förevigad plats i den svenska litteraturhistorien (Wande 2016, s. 139). Men, vilken plats förtjänar detta verk i svenskundervisningen och varför?

En vanlig diskussion kring svenskämnets syfte söker besvara om det borde präglas av ett färdighets- eller ett bildningsideal. Det finns dock ytterligare en aspekt som inte bör förminskas, nämligen värdegrundsarbetet. Den aktuella läroplanen beskriver klart och tydligt att både skolan som helhet och den individuella läraren har ett särskilt ansvar på detta område. Mänskliga rättigheter, mångkulturalitet, tolerans, sekularism och jämställdhet är exempel på några centrala värden i skolans verksamhet. Dessa ska alla främjas av personalen och instiftas hos eleverna (Skolverket 2011a). Hur exakt detta ska gå till är en omstridd fråga och det är här skönlitteraturen får en speciell plats, särskilt i ämnet svenska. I syfte att visa hur detta kan gå till har litteraturdidaktikern Malin Alkestrand och hennes avhandling *Magiska Möjligheter* (2016) varit användbar för denna uppsats, särskilt sett till hur hon använder begreppet didaktisk potential i förhållande till skolans värdegrundsarbete. Mer om detta återkommer senare.

Hur detta värdegrundsarbete kan realiseras i den faktiska undervisningen är en utmaning som varje lärare måste klara. I ämnet svenska kan läraren exempelvis främja förståelse för andra människor och motarbeta främlingsfientlighet via litteraturundervisningen. Ämnet svenska erbjuder dessutom möjligheter att diskutera de svenska nationella minoriteternas omständigheter och språkliga historia. I denna mening är Niemis författarskap användbart då tornedalingarnas situation och historia är ett återkommande tema. Litteraturens fördel är den flexibilitet som den medför. En inlevelsefull läsning, med lärarens vägledning, kan fylla en viktig roll i att realisera skönlitteraturens potential som utgångspunkt för detta värdegrundsarbete. Det är min förhoppning att denna uppsats kan bidra med en inblick i vad som är användbart i Niemis roman.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka romanen *Populärmusik från Vittulas* didaktiska potential i värdegrundsarbetet. Syftet ska realiseras genom att lyfta fram delar ur romanens innehåll som exemplifierar dess användbarhet i skolans värdegrundsarbete. Detta avgränsas till att undersöka hur romanen gestaltar genus med viss fokus på maskulinitet och hur tornedalingarnas situation beskrivs. Med detta i åtanke utgår denna uppsats från följande frågeställning:

1. Vilken didaktisk potential har *Populärmusik från Vittulas* gestaltning av maskulinitet och femininitet i förhållande till skolans värdegrundsarbete?

2. Vilken didaktisk potential har *Populärmusik från Vittulas* gestaltning av den nationella minoritetsgruppen tornedalingar i förhållande till skolans värdegrundsarbete?

2.0 Bakgrund

I detta kapitel presenteras information som är av relevans för att kontextualisera denna uppsats. Information kring skolans värdegrundsarbete presenteras inledningsvis, samt hur litteraturdidaktiken ser på detta. Därtill presenteras också en kort översikt om den svenska minoritetsgruppen tornedalingar och deras historia ur ett språkpolitiskt perspektiv. Kapitlet avslutas med en forskningsöversikt kring *Populärmusik från Vittula* och skolans värdegrundsarbete.

2.1 Värdegrundsarbete i skolan och svenskämnet

Begreppet värdegrund infördes i läroplanen med LPO94, 1994 års läroplan, och kom att bli en central del för verksamheten därefter. Syftet var att förstärka skolverksamhetens etiska fostransuppdrag. De värden som ges uttryck för beskrivs som ständiga och är i regel av sekulär och demokratisk karaktär där respekt för alla människors lika värde är den bärande grundtanken (Colnerud 2004, s. 81). Med denna nya värdegrund kom värdegrundsarbetet, vilket kortfattat innebär att läraren skall bemöta eleverna och samtala med dem i syfte att påverka elevernas normer och attityder i den riktning värdegrunden efterfrågar. Detta är dock långt ifrån oproblematiskt. Lärarens egna tolkningar och appliceringar av denna löst definierade moraliska kod behöver exempelvis inte alltid vara kongruent med värdegrundstextens intentioner (Thornberg 2004, s. 100–102).

Oavsett värdegrundsarbetets eventuella problematik har den aktuella läroplanen utformats på ett sätt som mer eller mindre nödvändiggör en sådan insats. I dagsläget efterlyser läroplanen för gymnasieskolan klart och tydligt att värdegrunden ska genomsyra hela institutionens pedagogiska arbete. Målet är att ”låta varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet” (Skolverket 2011a, s. 5). Dessutom skall en ökad medvetenhet om kulturell mångfald, mänskliga rättigheter och individens frihet främjas hos eleven. Ett mål är att elever skall kunna samspela i möten med andra människor trots skillnader i kultur, språk, religion, historia och andra livsvillkor. Denna del av skolans värdegrundsarbete utgår ifrån en empatitanke där målet är att eleverna ska kunna sätta sig in i en annan persons livssituation. Styrdokumenten betonar inte bara vikten av att behandla individer och grupper lika utan också vikten av att instifta en ansvarskänsla för dessa grupper hos eleverna. Däri har läraren självfallet ett centralt ansvar. Hur exakt detta skall gå till är inget som behandlas i närmare detalj, men det finns en uttryckt ambition att läraren ska ”öppet redovisa och tillsammans med eleverna analysera olika värderingar, uppfattningar och problemställningar samt konsekvenserna av dessa” (Skolverket 2011a, s. 12). Detta inbjuder till en aktiv värdegrundspedagogik, vilket exempelvis reflekteras i ämnesplanen för svenska på gymnasienivå. I svenskämnet uttrycks detta inte explicit då kursen är underordnad skolans övergripande uppdrag. Därtill finns det vissa aspekter i ämnesundervisningen som är av intresse för värdegrundsarbetet. Det är särskilt här skönlitteraturen får sin speciella roll:

> Undervisningen ska också leda till att eleverna utvecklar förmåga att använda skönlitteratur och andra typer av texter samt film och andra medier som källa till självinsikt och förståelse av andra människors erfarenheter, livsvillkor, tankar och föreställningsvärldar. Den ska utmana eleverna till nya tankesätt och öppna för nya perspektiv. (Skolverket 2011b, s. 1)

Det är i och med denna bestämmelse det skönlitterära stoffet sammanfogas med värdegrundsarbetet. Värt att poängtera är att litteratur inte är det enda sättet detta kan genomföras med. Av relevans för denna uppsats är observationen att de nationella minoriteterna i svenskämnet får en begränsad plats i denna mening. De omnämns endast i det centrala innehållet för kursen svenska 2 och i detta fall sett till hur språkförhållanden i Norden ser ut (Skolverket 2011b, s. 6). Oavsett detta får skönlitteraturen en central roll i svenskans värdegrundsarbete med dess empatiutvecklande potential som motiverande faktor.

2.1.2 Värdegrundsarbetet och litteraturdidaktiken

För att bredda förståelsen för hur litteraturundervisningen och värdegrundsarbetet kan sammanfalla kan det vara hjälpsamt med en bredare insikt kring hur läsupplevelsen förstås både för sig och i undervisningssammanhang. Läsupplevelsens potential i värdegrundsarbetet har diskuterats i litteraturdidaktiska kretsar under lång tid. Gunn Malmgren (2003) skriver exempelvis om detta i hennes artikel ”Svenskämnet som demokrati och värdegrundsämne”. Malmgren lyfter fram Louise Rosenblatts roll i att popularisera synen på skönlitteratur som en självklar del i värdegrundsarbetet. Malmgren menar att Rosenblatts överordnade syn på skolans uppdrag är att den ska fostra och främja samhällets demokratiska värden. Läsakten är en skapande händelse där unika omständigheter spelar in vid varje tillfälle vilket gör upplevelserna svåra att reproducera. Enligt Malmgren anser Rosenblatt att detta i huvudsak grundar sig i något kallat *transfer,* alltså när läsarens och textens värld tränger in i varandra och särskilt läsaren påverkas av det hen upplever. Det är på basis av denna ömsesidiga läsprocess som Rosenblatt argumenterar för skönlitteraturens plats i värdegrundsarbetet (Malmgren 2003, s. 68–70).

En annan litteraturdidaktier vars insikter kan förtydliga hur detta går till är Judith A. Langer. Langer (2011) beskriver i boken *Litterära föreställningsvärldar* sin syn på den skönlitterära läsprocessens utformning. Langer ser denna process som indelad i ett antal faser. Dessa faser bygger på att läsaren succesivt träder in i den föreställningsvärld som presenteras i en text och tar med sig samt bearbetar sina egna erfarenheter. Först måste enligt Langer läsaren kliva in i en värld och avkoda berättelsen. När detta är gjort skapas inlevelse. Denna inlevelse kan enligt Langer leda till en utforskning av de motiv, känslor och idéer som berättelsen återger. Detta följs av att läsaren kliver ut och prövar sina egna erfarenheter av både texten och kontexten för att sedan kunna analysera och kritiskt granska texten (Langer 2017, s. 37–42). Det är i denna mening Malin Alkestrands avhandling blir intressant då hon också utgår ifrån läsandet som en inlevelsefull och självreflekterande process i just värdegrundsarbetet.

2.2 Tornedalens minoritetsstatus och Niemi

Tornedalingarnas situation och historia är ett återkommande tema i Mikael Niemis författarskap. Detta avsnitt är menat att presentera denna grupp och minoritetsspråket *meänkielis* status och historia i Sverige. Av intresse är även den roll Mikael Niemis roman *Populärmusik från Vittula* spelat i den ökade uppmärksamhet tornedalingarna fått från övriga Sverige i samband med romanens stora genomslag.

Den svenska minoritetspolitiken har som allt annat utvecklats över tid. Historien för den nationella minoritetsgruppen tornedalingar och deras språk meänkieli är självfallet inget undantag. Förutsättningarna för denna kulturs överlevnad och revitalisering har på många sätt formats i maktens korridorer i Stockholm. Meänkieli, vilket betyder ”vårt språk”, har en historia som börjar med gränsdragningen mellan Sverige och Finland efter svensk-ryska kriget år 1809. Gränsen drogs längst Torne älv och detta innebar att den tidigare homogena gruppen tornedalingar hamnade under två olika staters förmyndande, Sverige och Kejsardömet Ryssland. Den del av Tornedalens befolkning som hamnade på den ryska sidan identifierade sig alltmer med vad som kom att bli staten Finland, medan de i Sverige succesivt utvecklade en egen identitet. Två viktiga faktorer går att finna bakom denna identitetsmässiga klyvning som skedde under 18- och 1900-talen. En av dessa var den nationalistiska språkpolitiken som fördes i Sverige där exempelvis finskan förbjöds i skolan i syfte att ena riket språkligt. Tornedalingarna och deras språk marginaliserades och hamnade alltmer utanför både den svenska och den finska tillhörigheten. En annan orsak var att Finland efter sin självständighet drev en språkpolitik som utjämnade regionala varieteter till förmån för riksfinska (Ridanpää 2018, s. 190). I Sverige kom den tvångsmässiga politiken att fortgå fram till slutet på 1950-talet när andra politiska påtryckningar såsom ökad migration efterfrågade en mer tolerant språkpolitik, även sett mot de inhemska minoriteterna. Sveriges senare EU-medlemskap år 1995 blev startskottet för en statlig revitaliseringspolitik gentemot tornedalingarna och deras språk (Elenius, 2016, s. 73–74).

Det är i denna kontext som Mikael Niemis författarskap existerar i. Han är Tornedalens mest uppmärksammade författare i Sverige. Niemis genombrottsroman *Populärmusik från Vittula* fick stor uppmärksamhet och samspelade med en tidsanda där Sverige av diverse anledningar ändrade sin attityd mot de språkliga minoriteterna. Till skillnad från tidigare tornedalska författare använde Niemi en ironisk och humoristisk stil. Detta höjde och humaniserade utanförskapet genom att med lustfyllda överdrifter porträttera ungdomarnas liv i Tornedalen som minst lika dramatiskt som storstadslivet (Winsa 2016, s. 85). Romanens betydelse och humoristiska stil har även uppmärksammats internationellt. Thomas Mohnike (2014) skriver exempelvis i artikeln ”The Joy of Narration: Mikael Niemis popular music from Vittula” om hur boken har fungerat i den svenska diskursen från ett utomstående perspektiv. Mohnike konstaterar exempelvis att den haft en mångkulturell funktion. Han menar bland annat att berättelsen kan tolkas som en del i ett sammanhang där Sverige sökte en ny nationell identitet som ett mångkulturellt samhälle. I denna kontext kan tornedalingarna enligt Mohnike utgöra

en inhemsk minoritetsgrupp vilken får demonstrera att Sverige trots allt inte är ett isolerat och homogent samhälle. Allt detta återspeglar den svenska identitetens utveckling i en tid då migration förändrar världen (Mohnike 2014, s. 170–172). Sammanfattningsvis är Niemis roman en angelägen läsning för både svenskämnet och värdegrundsarbetet. Även om kunskapen om de nationella minoriteterna endast efterfrågas i begränsad mening i ämnet svenska kan denna aspekt vidareutvecklas i undervisningen när *Populärmusik från Vittula* används som en del av stoffet.

2.3 Tidigare forskning

Den främsta utmaningen med denna forskningsöversikt har varit svårigheter med att finna forskning där värdegrundsarbete och Mikael Niemis författarskap behandlas gemensamt. Den forskning som får mest utrymme i denna forskningsöversikt är således den som undersöker *Populärmusik från Vittula*. En populär forskningsinriktning är minoritetspolitisk. Denna forskning kan förekomma utanför litteraturvetenskapliga kretsar, exempelvis i geografiska och antropologiska journaler. Detta gör inte denna forskning ointressant då skolans värdegrundsarbete berikas om skönlitteraturens koppling till faktiska förhållanden stärks. Gällande värdegrundsarbetet med skönlitteratur finns det viss forskning att notera. Malin Alkestrands avhandling *Magiska Möjligheter* (2016) utgör ett sådant exempel då den inriktar sig på litteraturens möjligheter i värdegrundsarbetet. Alkestrands avhandling behandlas dock i avsnitt 3.2 då den är viktig för denna uppsats teoretiska nyckelbegrepp, d.v.s. didaktisk potential. I övrigt är skönlitteraturens roll i främjandet av social rättvisa något som uppmärksammats i forskning. Dess förmåga att inspirera empati eller på annat sätt motverka negativt beteende är något som noterats på flera håll (Jarvis 2012; Molly 2002; Webber & Preston Agiro 2019).

Gällande *Populärmusik från Vittula* och dess minoritetspolitiska aspekter framträder en forskare, Juha Ridanpää. Ridanpää (2014) skriver i sin artikel ”Politics of literary humour and contested narrative identity (of a region with no identity)” om hur humorn i *Populärmusik från Vittula* fungerar som verktyg för att belysa tornedalingarnas andrafiering. Ridanpää visar hur ironiska och överdrivna skildringar av en konservativ bakåtsträvande by i Norrland kan belysa hur deras andrafierade status bidrar till utvecklingen av en regional identitet. Han lyfter fram hur den regionala identiteten konstrueras i förhållande till majoritetssamhället där exempelvis den systematiska underordningen av kvinnor utgör en stereotypisering av livet i norra Sverige. Han betonar hur karaktärernas medvetenhet om deras utanförskap blir centralt

för deras identitetsskapande. Språket meänkieli blir en viktig identitets- och klassmarkör. Han jämför ironin och skämten i romanen kring finskan och meänkielins status som fattiga arbetarspråk i Sverige med den låga statusen amerikansk-engelskans sydstatardialekter får i USA. Ridanpää tolkar romanen som ett exempel på hur underhållning och politisk aktivism kan blandas då romanen fungerar som ett kontranarrativ gentemot tanken om det homogena Sverige (Ridanpää 2014, s. 718–721).

Det finns en del studentuppsatser som behandlar Niemis roman ur genus- och identitetsperspektiv. Många av dem fokuserar dock precis som övrig forskning på att undersöka olika aspekter av texten utan den explicita kopplingen till skolans värdegrundsarbete vilket denna uppsats efterlyser. Dessa kan dock vara till viss användning i jämförande syfte för denna uppsats och bidra med nyansering kring frågeställningen. En sådan studentuppsats som undersökt *Populärmusik från Vittula* är exempelvis ”Under den innersta masken. Pojkars identitetsutveckling i två romaner av Mikael Niemi” skriven av Elin Ruth (2011). Ruth konstaterar att den språkliga kluvenheten hos huvudkaraktären Matti är en central del i hans identitet. Hon lyfter fram hur Mattis bästa vän Niila som mycket ung knappt använder finska trots att båda föräldrarna talar det. Niila lär sig istället esperanto på radion och börjar använda det med Matti. Detta tolkar Ruth som ett försök att skapa sig en internationell språklig identitet, fri från Tornedalens isolation (Ruth 2011, s. 30). En annan faktor Ruth lyfter fram är hur musiken blir en metod för identitetsutveckling, särskilt gällande den maskulina identiteten. Ruth finner att Matti omfamnar musiken trots att den förkastas av de vuxna i Pajala. Ruth kopplar detta till att den inte tjänar någon arbetsmässig nytta, plus att sjungandet på engelska anses vara feminint. Detta får enligt Ruth bli Mattis sätt att bryta med hemtraktens konventionella maskulinitet (Ruth 2011, s. 32–35). Linda Kerstin Nernes (2008) har i sin mastersuppsats ”Mannen mellom tradisjon og modernitet: representasjon av maskulinitet i Mikael Niemis *Populärmusik från Vittula*” också undersökt maskuliniteten i romanen. Nernes landar vid likande slutsatser och finner att den enorma förändring som pågår i Sverige under 60-talet ger pojkarna verktygen de behöver för att bryta med den hegemoniska maskuliniteten, en möjlighet som de äldre männen aldrig fick (Nernes 2008, s. 84).

3.0 Teoretiska utgångspunkter och begrepp

Detta avsnitt redogör för denna uppsats teoretiska infallsvinklar. Den viktigaste av dessa är begreppet didaktisk potential vilket presenteras och diskuteras först. Efteråt följer en redogörelse för begreppen maskulinitet, genus, pojkologi och andrafiering som alla är av relevans för denna uppsats.

3.1 Didaktisk potential

Begreppet didaktisk potential är den centrala teoretiska utgångspunkten för denna uppsats. Centralt för definitionen av begreppet didaktisk potential är en avhandling skriven av Malin Alkestrand (2016) vid namn *Magiska möjligheter: Harry Potter, Artemis Fowl och Cirkeln i skolans värdegrundsarbete.* I sin avhandling använder Alkestrand begreppet didaktisk potential som teoretisk utgångspunkt för hennes forskning kring fantasygenrens användbarhet i skolans värdegrundsarbete.

Alkestrands definition av begreppet bygger i huvudsak på att undersöka vilka möjligheter för problematisering av värdegrundsfrågor ett skönlitterärt verk ger upphov till. Alkestrand kopplar detta till hur olika ideologier kan mötas och brytas i en skönlitterär text, något hon anser vara särskilt givande: ”Motstridigheter och spänningar i texten utgör utmärkta startpunkter som gör det möjligt för läsaren att fundera över sina egna förgivettaganden och inta ett kritiskt förhållningssätt till värdegrundsfrågor” (Alkestrand 2016, s. 70). Alkestrand menar dessutom att det inte går att dela in skönlitterära verk i de där det finns respektive inte finns didaktisk potential. Hon menar att alla sorters verk kan användas för att diskutera diverse värdegrundsfrågor i en skolkontext. För att didaktisk potential ska realiseras krävs det enligt Alkestrand en läsare som går i dialog med texten (Alkestrand 2016, s. 71). Alkestrand tillämpar sin begreppsdefinition i analysen av Harry Potter genom att beskriva karaktären Hermiones omständigheter och gärningar. Hermione diskrimineras på grund av sin status som ”halvblodig”, d.v.s. att hon är född till icke-magiska föräldrar. Hermione lyckas enligt Alkestrand motverka detta genom att tillämpa en rad strategier där hon t.ex. söker studera flitigt och utveckla sin magiska förmåga till en grad där hon kan överkomma alla barriärer (Alkestrand 2016, s. 197–206). Alkestrands bruk av begreppet visar således hur magins funktion problematiserar dess tolkningar i texten. Magins roll som statussymbol fungerar som en social maktfaktor och missgynnar Hermione i Harry Potters värld, men den får också en emancipatorisk funktion för henne.

Den definition av begreppet som aktualiseras i denna uppsats rotar sig i Alkestrands grundpremisser, särskilt problematisering. Definitionen utgår ifrån att värdegrundsfrågor bäst behandlas i exempelvis diskussioner och reflektioner. Dessa aktiviteter kan vara särskilt fruktsamma där potentiella konflikter mellan ett verks explicita och implicita ideologier skapar en uppenbar spänningsyta gällande värdegrundsaspekter såsom jämställdhet. För att finna *Populärmusik från Vittulas* didaktiska potential krävs således en förståelse för vilka delar av textens innehåll är av intresse för diskussioner kring dessa frågor, på basis av förekomsten i texten. Alkestrands analys av karaktären Hermione blir intressant som grunden för en jämförelse med hur karaktärer i *Populärmusik från Vittula* förhåller sig till de maktfaktorer som är av relevans för deras tillvaro och hur dessa maktfaktorer kan variera i sin påverkan. Dock bör det tilläggas att detta arbete använder teman och infallsvinklar snarare än ideologier som utgångspunkt för analysen i enlighet med vad frågeställningen efterlyser.

En potentiell brist med denna typ av tolkning av begreppet är att den undervisande lärarens agens och förmåga att influera tolkningen av en text har en stark påverkan. Om en elev inte har de rätta förutsättningarna för givande tolkningar och problematiseringar av en texts innehåll och inneboende spänningar är det viktigt att läraren själv kan bistå med det stöd som behövs för att möjliggöra detta (Alkestrand 2016, s. 71).

3.2 Genus, maskulinitet, pojkologi och andrafiering

En annan central teoretisk infallsvinkel för detta arbete är begreppet genus, särskilt de dimensioner av genusteori som kretsar kring pojkar och maskulin identitetsutveckling samt hur tillhörande normer och värderingar produceras och reproduceras i ett socialt klimat. Gällande maskuliniteten finns det ett begrepp som är av särskild relevans, hegemonisk maskulinitet. Med detta menas det att det finns över- och underordnade former av maskulinitet i den aktuella könsmaktsordningen (Dahl 2016, s. 18). Den hegemoniska maskuliniteten går att koppla till de maskulinitetsnormer som dominerar i samhället och till tornedalingarnas status som en andrafierad grupp i förhållande till övriga svenska män. I denna uppsats blir begreppet hegemonisk maskulinitet viktigt för att förstå det tornedalska identitetssökandet hos de manliga karaktärerna, samt för att förstå hur berättaren tolkar alla nya företeelser som den moderna utvecklingen tillfört till berättarens tillvaro.

Ett annat begrepp som är av relevans för *Populärmusik från Vittula* är begreppet pojkologi. Begreppet benämner både deskriptivt och normativt skrivande kring hur pojkars uppväxt ser

ut och vad den bör innehålla. Pojkologi kan enligt forskaren Magnus Öhrn (2013) beskrivas som ett kluster av idéer som utgår från en positiv syn på pojkåren som en tid präglad av trots, kaos och vildhet. I litteraturen är den arketypiska skönlitterära genren för pojkologi den amerikanska pojkboken, *the American boy book*. Denna typ av roman tar ofta formen av en självbiografi där en vit nordamerikansk medelklassman minns en barndom präglad av en tid i förändring, ofta i förhållande till det amerikanska inbördeskriget eller första världskriget. Mark Twain är en författare som ofta räknas in här. Typiskt för innehållet i sådana verk och pojkologin i stort är hyllningar till pojkens vildhet och närhet till naturen, samt pojkens oavhängighet mot allt kvinnligt (Öhrn 2013, s. 294–295). En annan vanlig aspekt är hur det manliga förknippas med våldet i positiv mening. Barnaga anses vara fullt normalt och önskvärt och pojkars tendens till slagsmål är något som inspirerar överlevnadskänsla och kämparkraft (Öhrn 2013, s. 302). Pojkologin är intressant då Niemis roman delar många gemensamma drag med pojkologisk litteratur. Romanen är en självbiografi av en vuxen man som minns sin barndom i en tid av förändring. Våldets centrala plats i romanens skildringar av maskulinitet är också av intresse. I denna uppsats används begreppet för att vidga förståelsen av den didaktiska potentialen sett till hur romanen porträtterar dessa kaotiska pojkår. Hur romanen eventuellt bryter mot sina pojkologiska drag är även intressant i denna mening.

En annan intressant teoribildning som är av intresse för denna uppsats är begreppet andrafiering. Detta begrepp är något forskaren Michael Lindblad (2016) lyfter fram som ett verktyg för att studera hur maktutövning skapar ojämlikheter mellan olika samhällsgrupper. Begreppet har enligt Lindblad sina rötter i postkolonial teori och syftar bland annat på de kognitiva strategier och politiska mekanismer som reproducerar under- och överordning i ett samhälle såsom exempelvis ”vi och dom” tänkande utifrån etniska linjer. En del av andrafieringsprocessen kan exempelvis vara att sociala ojämlikheter kopplas till kultur eller kön. På detta vis kan verkliga sociala problem och maktstrukturer döljas i samhällets politiska diskurs. Det väsentliga i andrafiering är att genom politik och kultur skapa skillnader mellan människor vilka kan bidra till att bevara rådande maktstrukturer (Lindblad 2016, s. 25–26). Andrafiering kan användas för att klargöra vissa aspekter kring hur *Populärmusik från Vittula* porträtterar tornedalingarnas situation. Berättelsen skildrar en andrafierad pojkes uppväxt och hur denne försöker göra upp med de rådande identitetsnormerna och historieuppfattningen i sin omgivning. Detta är relevant för uppsatsens andra frågeställning då andrafiering kan nyansera förståelsen för verkets didaktiska potential.

4.0 Material och Metod

Detta avsnitt beskriver *Populärmusik från Vittulas* handling i stora drag samt vilka form- och innehållsmässiga faktorer som spelat roll i denna uppsats metodologiska överväganden. Den tillämpade analysmetoden presenteras och diskuteras även.

4.1 Material

Det huvudsakliga materialet till denna undersökning är den 237 sidor långa romanen *Populärmusik från Vittula* av Mikael Niemi (2000). Romanen utspelar sig i Tornedalen och skildrar i en pojke vid namn Mattis uppväxt på 1960-talet i Pajala kommun. Romanen är skriven i förstaperson och allt innehåll återges helt utifrån Mattis perspektiv. I denna uppsats används således Matti och berättaren synonymt. Romanen i sig är en kronologisk och fiktiv självbiografi som är skriven i ett mestadels episodiskt format. Nästan varje kapitel är en självständig berättelse om diverse händelser Matti upplevde under sin uppväxt. En viktig karaktär i romanen som bidrar till Mattis förståelse både för sig själv och även för sin omgivning är barndomsvännen Niila. Niila är född in i en barnrik laestadiansk familj som domineras av en mycket sträng och konservativ fader vid namn Isak. I deras önskan att fly från omgivningens krav och förväntningar bildar Matti och Niila ett band. De lär sig spela gitarr och försöker finna sina manliga identiteter i en tidigare isolerad del av Sverige. Detta sker under en tid när tornedalingarna alltmer måste förhålla sig till majoritetssamhället och alla de globala inflytanden som medföljer den svenska välfärdsstatens framväxt. Vänskap, uppväxt, identitetssökande och andrafiering är teman som romanen lyfter fram vilket motiverar varför den valts.

Det finns andra faktorer som motiverat dess urval för en analys i förhållande till värdegrundsfrågor. Romanens självbiografiska men episodiska format gör att enstaka kapitel och incidenter kan plockas ut och analyseras för sig. Någon vidare uppmärksamhet till temporalitet behövs således inte. Detta är motiverande för valet av denna roman då verks didaktiska potential förstärks när kortare utdrag med lätthet kan väljas ut för en närmare diskussion med elever. Det bör dock påpekas att romanen består av en ramberättelse i form av en prolog och en epilog som bitvis inkräktar i enstaka kapitel, ofta med inslag av magisk realism. Detta stilistiska grepp kan bitvis göra romanen mer svårtolkad för mindre läsvana elever vilket läraren kan underlätta. Huvudberättelsen innehåller inslag av reflektioner och andra tankar som går att härleda till den vuxne Matti snarare än hans barndoms innersta tankar

även om de syftar på samma tidsperiod. Denna reflekterande berättarstil är trots vissa svårigheter användbar när mer manligt inriktad skönlitteratur skall analyseras med genus som en av infallsvinklarna. Detta blir särskilt tacksamt gällande hur maskuliniteten förhåller sig till exempelvis femininitet och andra identitetsmässiga aspekter. Romanens behandling av teman som är relevanta för värdegrundsarbetet är för övrigt en viktig faktor bakom varför den valts likt vad tidigare avsnitt antytt.

4.2 Metod

För att besvara denna uppsats frågeställning bygger följande analys på en kvalitativ forskningsmetod där det huvudsakliga tillvägagångssättet är en närläsning av den skönlitterära texten. Denna närläsning präglas av vissa berättelseanalytiska inslag och inspireras också av andra aspekter som är av relevans för diverse tolkningsfrågor. En berättelseanalys av detta slag brukar inrikta sig på en av två aspekter. Dessa är en berättelses *form* eller *material*. Det förstnämnda berör mestadels formfaktorer såsom kronologi och liknande, medan det sistnämnda berör karaktärer, händelser, miljöer och liknande samt hur de gestaltas i en text (Hedberg 2020, s. 65). Det är således en inriktning på romanens *material* som bäst lämpar sig för att besvara den rådande frågeställningen av flera skäl. Det främsta är att frågeställningen bäst besvaras med en undersökning kring vad bokens innehåll är, snarare än hur de olika delarna har arrangerats vilket vore typiskt för en mer narratologisk studie (Hedberg 2020, s. 69). Det bör dock påpekas att det narratologiska perspektivet inte är helt ointressant i sammanhanget. Ett exempel är hur påståenden och händelser bättre kan förstås om de kontextualiseras sett till hur ramberättelsen beskriver efterföljden i en senare del. Detta gäller särskilt karaktären Niila då berättaren inte återger allt i explicit mening. Romanens episodiska format och uppsatsens övergripande syfte att kartlägga verkets didaktiska potential gör att de formorienterade aspekterna inte får lika stort utrymme i analysen.

Gällande berättaren finns det ett antal faktorer att vara medveten om. För analyser av ett skönlitterärt verks material med fokus på berättaren kan exempelvis fokalisering vara av intresse. Att vara medveten om fokaliseringen i en analys av detta slag kan exempelvis bidra med insikter kring vilken synvinkel stoffet återges ifrån, samt vilket förhållande berättaren har till de skeenden som återges i texten. En intern fokalisering kan exempelvis erbjuda insikt i tankar och känsloupplevelser kring det återberättande (Hedberg 2020, s. 78–79). I *Populärmusik från Vittula* är berättaren och fokalisatorn samma person. Detta är en viktig aspekt att iaktta om de tolkningar berättaren gör av textens händelser är relevanta för

frågeställningen. Att exempelvis kunna förstå hur en karaktär känner och tänker kring de maskulinitetsnormer som gestaltas är relevant för att få en korrekt helhetsbild av verkets didaktiska potential. Hur berättaren känner, förstår och tolkar sin omgivning är av avgörande vikt för denna uppsats då det gör att analysen kan bli mer djupgående.

Andra mer diskursanalytiska inslag används även i analysen där medvetenhet kring ordval och formuleringar samt dess konnotationer är av intresse (Machin & Mayr 2012, s. 20). Detta blir relevant då syftet med denna uppsats är att undersöka den didaktiska potentialen som finns i texten gällande hur de relevanta aspekterna gestaltas, inte bara sett till att dom gestaltas. En medvetenhet kring ordval kan således bidra med vidgade tolkningsmöjligheter. Det räcker inte gällande en analys av romanens gestaltning av maskulinitet med att enbart konstatera att den exempelvis är byggd på en regional machokultur och motarbetas av pojkarnas val att omfamna musiken. För att kunna se hur den regionala identiteten sammanvävs med den genusmässiga krävs ett uppmärksammande kring exempelvis förekomsten av ord och fraser på meänkieli i kontrast till svenska.

Det finns dock självfallet skäl att vara medveten om eventuella metodologiska brister och hur dessa förhåller sig till uppsatsens syfte. Ett mer utförligt tillämpande av den narratologiska metodiken kan exempelvis tydliggöra frågor om representation i en undersökning. En kvantitativ helhetsbild över hur ofta kvinnliga röster kommer till tals i romanen skulle exempelvis kunna bidra till diskussionen kring hur genus gestaltas i texten. I detta fall bortses denna typ av metodkombination av avgränsningsskäl då närläsningen av texten är av störst vikt för frågeställningen och tar mycket utrymme. I följande analys har även andra överväganden gjorts i avgränsningssyfte. Analysen bygger bland annat på att beskriva den maskulinitet som återges i texten. Då berättaren är en man är det också viktigt att vara medveten om hur exempelvis femininitet ses ur detta perspektiv. Därav ingår ett avsnitt om just detta. Hur berättaren återger tornedalingarnas situation och identitet är också av vikt i denna mening, även om den inte nödvändigtvis behöver sammankopplas med en genusaspekt som huvudsaklig infallsvinkel.

5.0 Analys och diskussion

Detta kapitel analyserar utvalda segment ur *Populärmusik från Vittula*. Först analyseras romanens skildringar av maskulinitet, följt av dess skildringar av femininitet. Sist behandlas segment ur romanen som behandlar tornedalingarnas utanförskap i förhållande till Sverige och Finland. Dessa tre avsnitt följs av en gemensam diskussion angående vad som är användbart i värdegrundsarbetet utifrån begreppet didaktisk potential och övriga teoretiska infallsvinklar.

5.1 Maskuliniteten i texten

Denna del av analysen söker exemplifiera hur maskuliniteten återges i texten och hur berättaren förhåller sig till den. Maskuliniteten i *Populärmusik från Vittula* framträder huvudsakligen som stereotypiserad. Därtill bör det påpekas att den inte på något vis är homogen. Det finns betydelsefulla avvikelser och Mattis smak för musik får utgöra en sådan då hans intresse för rockmusik kolliderar med denna traditionella maskulinitet. Musiken blir en viktig del i Mattis maskulina identitetssökande och får på många sätt exemplifiera den förnyelseprocess som pågår. Detta är något som presenteras efter avsnittets inledande del.

Av intresse för den inledande delen nedan är också hur den traditionella maskuliniteten ser ut. Den hegemoniska maskuliniteten som romanen skildrar är starkt rotad i den tornedalska arbetarkulturen. Denna maskulinitet återges och kommenteras flitigt av berättaren. Generellt kan denna maskulinitet beskrivas som präglad av en bland annat stark lokalpatriotism, machokultur, arbetarromanticism och en viss vidskeplighet. *Populärmusik från Vittula* lyfter även fram en annan variant av denna maskulinitet vilken kopplar till laestadianismen, en konservativ kristen väckelserörelse med rötter i Tornedalen. Denna maskulinitet får inte riktigt samma plats i texten men är viktig i Niilas liv. Hur romanen skildrar denna religiösa variant av maskuliniteten behandlas i närmare detalj senare i detta avsnitt. Dessa två framträdande maskuliniteter skiljer sig åt men har mycket gemensamt såsom en tendens till våld, machokultur och pragmatism. Berättaren är kritisk mot båda dessa men visar på ett tydligare ogillande för den religiösa maskuliniteten.

En viktig faktor bakom hur dessa maskuliniteter konstrueras i Tornedalen är önskan att distansera sig från det kvinnliga och särskilt de sysslor som associeras med denna kvinnlighet. Kapitel arton mot romanens slut innehåller några av berättarens tydligaste reflektioner kring

hur detta fungerar. Centralt för den maskulina identiteten i Tornedalen är således konceptet *knapsu*, vilket förklaras av berättaren i följande termer:

> Ordet är tornedalsfinskt och betyder kärringaktigt, alltså något som bara kvinnor håller på med. Man kan säga att mansrollen i Tornedalen går ut på en enda sak. Att inte vara knapsu. Det låter enkelt och självklart, men det hela kompliceras av olika specialregler som det tar tiotals år att lära sig, något som särskilt inflyttade män från södra Sverige kan få erfara. (Niemi 2000, s. 203)

Sysslor som anses vara knapsu är enligt berättaren exempelvis gardinbyten och blomvattning samt annat som associeras med hemmafruar. Mer maskulina aktiviteter är sådant som älgjakt och skogsarbete samt dansbaneslagsmål. Men, modernitetens och välfärdens intåg tillför en hel del förvirring kring begreppet. Motorer beskrivs exempelvis som maskulina, men eldrivna som mindre så än bränsledrivna. Därmed blir enligt berättaren motorsågar och snöskotrar inte knapsu dels då de kopplar till maskulina sysslor, dels då de är bränsledrivna. Symaskiner, elvispar och liknande blir knapsu då de kopplar till kvinnliga sysslor (Niemi 2000, s. 203-204). I detta kapitel beskriver Matti dessutom hur några framträdande maskuliniteter ser ut efter de kategoriserats utifrån deras knapsugrad:

> Först har vi den riktige machon. Ofta en kille från någon av småbyarna, butter, tyst och sammanbiten med kniv i bältet och grovsalt i fickan. Hans motsats är lika lätt att känna igen, den kärringaktige mannen. Denne är uppenbart knapsu, bortklemad av storasystrar och oduglig i både timmerskog och jaktlag. I gengäld har han ofta gott handlag med djur, och även kvinnor frånsett det sexuella, och blev därför förr i tiden ofta botare eller blodstämmare. (Niemi 2000, s. 204)

I ovanstående utdrag framgår det tydligt hur arbetsduglighet blir en central del i Tornedalens machokultur. En man som inte passar in i jaktlaget eller som skogsarbetare är knapsu och skulden för detta landar på kvinnligt inflytande. Den viktigaste attributen i den hegemoniska maskuliniteten är enligt berättaren en nyttotanke kopplad till den kreativitet som kännetecknar en flitig arbetare. Berättaren resonerar kring hur denna kreativitet kan ta formen i något ironiska termer:

> I Tornedalen hade kreativiteten mest handlat om överlevnad. Man kunde respektera, ja till och med beundra den fiffige snickaren som ur skogens trädstammar kunde tälja fram allt från en smörkniv till en moraklocka, eller skogsarbetaren som fick motorstopp och körde sin snöskoter i nio kilometer på en blandning av hjärtmedicin och hembränt [...] eller ungkarlen som fick med sig ett års cigarrettförråd över gränsen i brorsans likkista nu när han ändå råkat dö på den finska sidan, eller smuggelränkan som skar en häst i smådelar så finurligt att sönerna kunde köra den genom tullen till Sverige i påsar på cykelstyret och

> sedan sy ihop den igen till levande skick och därefter sälja den med god förtjänst. Fast det där sista hände förstås på fyrtiotalet, innan jag var född. (Niemi 2000, s. 201)

Ovanstående skildring är uppenbart ironisk och humoristisk. Att skogsarbetaren har hembränt och hjärtmedicin tillhanda vid ett motorstopp fungerar som en ironisk kommentar på vad som är normalt i dessa kretsar. Denna ironiska hållning betonas av att de resterande bragderna blir alltmer osannolika. Utdraget får exemplifiera hur berättaren använder humor och ironi för att kritisera den hegemoniska maskuliniteten. Gränsdragningen mellan Tornedalens svenska och finska delar figurerar även i textens bakgrund. Smuggelverksamheten över gränsen trotsar den svenska statsmaktens auktoritet och är en återkommande aspekt i det som beskrivs.

För att närma oss berättarens förståelse av sin egen maskulinitet är det viktigt att förstå hur Mattis musikintresse förhåller sig till allt detta. Matti ser sig själv som tillhörande det stora mellanskiktet, alltså de pojkar och män vars grad av knapsu helt bestäms av deras handlingar (Niemi 2000, s. 204). Detta är något han motiverar med hur rockmusiken förhåller sig till nyttotanken och knapsu inom den hegemoniska maskuliniteten. Matti resonerar kring rockmusikens svåra kategorisering i följande termer:

> Rockmusik spelas visserligen oftast av män. Utstrålningen är aggressivt manlig. En utomstående skulle därför snabbt bestämma sig för att rockmusik inte är knapsu. Mot detta måste dock ställas att det där plinkandet knappast är något riktigt arbete. En dag i skogen och grabben skulle pissa blod. Även detta att sjunga ansågs ju omanligt, åtminstone i Pajalatrakten och i nyktert tillstånd. Att dessutom göra det på engelska, detta språk med alldeles för svagt tuggmotstånd för hårda finska käftar, så sladdrigt att bara flickor kunde få femmor i det, denna snigelaktiga rotvälska, dallrande och fuktig, uppfunnen av gyttje-trampande kustlänningar som aldrig behövt kämpa, som aldrig svultit eller frusit. (Niemi 2000, s. 204–205)

Denna sammanvävning mellan maskulinitet och femininitet i rockmusiken återspeglas i utdraget ovan, särskilt gällande sjungandet på engelska. Viktigt är också hur tornedalingarnas lidande framhävs som en del av manligheten, likaså att det feminina i form av engelskan kopplas till oförstånd för tornedalingarnas lidande. En annan aspekt som gör rockmusiken omanlig berör fysisk arbetsduglighet då spelandet knappast kan jämföras med skogsarbete. Mattis omfamning av Rockmusiken och dess dubbelsidiga natur blir således den metod med vilken Matti bryter mot den hegemoniska maskuliniteten: ”Så då var vi väl knapsu då. För sluta spela kunde vi inte” (Niemi 2000, s. 205). På detta sätt får Mattis maskulina identitet inslag av något som uttryckligen innehåller vissa feminina och främmande aspekter, vilket till

viss mån innebär att han är knapsu. Istället för att motbevisa denna kategorisering väljer Matti att omfamna den.

Den humoristiska och ironiska kritiken gentemot den hegemoniska maskuliniteten är som konstaterat en viktig del i tidigare exempel. Men, något som inte figurerar lika tydligt i dessa exempel är hur våldet spelar in i dessa humoristiska skildringar. Detta går exempelvis att se i en scen som utspelar sig på ett bröllop där Mattis yngre farbror gifter sig med en finsk kvinna. Alla manliga gäster är berusade och en skrytsam utvikelse av Mattis farbröder får konsekvenser vilket beskrivs som följer:

> Brudens manliga släktingar hade under allt detta surrande suttit tysta på finnars vis och retat upp sig. Den mest storväxte och flintskallige bland dem, Ismo, ställde sig nu upp och sa att så här mycket svammel har inte yttrats på finska i dessa trakter sen lapporörelsens dagar. [...] Ismo sa sammanbitet att ingen människa slår flera kvadratkilometer ängsmark på bara en förmiddag, ingen plockar hundra liter hjortron på tre timmar, ingen varelse av kött och blod kan dräpa en älgtjur med knytnäven och sedan flå och stycka kroppen med locket av en snusdosa. Farbror Einari, som var äldst av bröderna, sa mulnande att ned-klubbade älgtjurar var inget alls jämfört med alla de makalösa dåd som utförts av släktens knogar, inte minst under bröllop, och inte minst mot bredkäftade viktigpettrar som kom med anklagelser om lögn. (Niemi 2000, s. 113)

Denna incident resulterar dock i en armbrytningsmatch mellan männen då Ismo avböjde inbjudan till slagsmål med hänvisningen till att det inte demonstrerar vem som är starkast (Niemi 2000, s. 113). Vad detta exempel antyder är att våldet får en viktig roll i den maskulina identiteten, i detta fall en mer vänskapsaktig våldsamhet i form av en armbrytningstävling. Denna fysiska våldsamhet kännetecknar även pojkarnas relationer till varandra där så kallade strykkedjor utgör en del av vardagslivet. Detta fenomen är enligt berättaren en beteckning över hur pojkars våld eskalerar i trakten. Ett par pojkar som exempelvis bråkar i skolan blandar in sina bröder, kusiner och vänner tills hela kvarter blir indragna i en kedja av vedergällande slagsmål. Dessa tillåts fortgå enligt berättaren då papporna och andra manliga släktingar inte orkar engagera sig i barnens bråk (Niemi 2000, s. 55–56). Våldet är helt enkelt en del av de yngres liv. De får det inlärt och normaliserat av äldre och för det vidare till nästa generation. Det finns dock andra aspekter av våldet vilka är av intresse för att studera hur det påverkar pojkarnas utveckling till män. När föräldrar blir inblandade, särskilt genom att bruka våld mot barn porträtteras det som ofrånkomligt destruktivt av berättaren.

Detta gäller särskilt Niila och den roll hans far spelar i familjen. Vi som läsare introduceras först till Niilas privatliv utifrån Mattis återgivning av ett besök till dennes hem. Niilas familj är Laestadianer. Ett av laestadianismens kännetecken är dess konservativa hållning och avståndstagande från den moderna kulturen (Nationalencyklopedin 2021). Detta påverkar självfallet Niilas möjligheter att exempelvis engagera sig i sitt musikintresse. Niilas far Isak är präst men beskrivs som att han inte riktigt passar in i Tornedalens samhälle, trots att han enligt berättaren är en flitig arbetare likt de flesta laestadianer. Isaks alkoholvägran och kommunisthat gör det svårt för honom i skogskojorna. Detta tolkar Isak som en utmaning vilken han bemöter med ett energiskt engagemang i att rensa bort all synd från den tornedalska tillvaron. Men, när Isak gifter sig och barnen började komma tappar han enligt berättaren kontakten med gud. Denna kris i tillvaron leder till förvirring och sorg hos Isak, som trots guds synnerliga frånvaro väljer att uppfostra sina barn utifrån församlingens föreskrifter. Problemet är dock att Isak placerar sig själv i herrens roll vilket beskrivs av berättaren som den värsta sortens laestadianism, den utan gud (Niemi 2000, s. 28–29). Isak och hans konfliktfyllda religiositet får representera hur denna våldskultur ser ut i dess mörkaste form, som en fostransmetod i hemmet. Mattis känslor inför detta illustreras exempelvis via en händelse i kapitel fyra när pojkarna börjar kasta omkring böcker istället för att göra läsläxan. De blir tillslut påkomna av Isak och Matti beskriver konsekvenserna:

> Plötsligt stod Isak där. Axelbred som en brottare, stum och svart. Inte ett ord, bara grova köttiga fingrar som darrande knäppte upp spännet på livremmen. Med en häftig gest pekade han iväg mig. Jag kilade som en råtta nedför trappan och ut. Men Niila blev kvar. När ladugårdsdörren for igen hörde jag hur Isak började slå. För ett ögonblick lyfter jag blicken från skrivblocket jag började på i Nepal. Pendeltåget närmar sig Sundbyberg. Morgonrusning, lukt av fuktiga ytterkläder. I portföljen ligger min lärarpärm med tjugofem rättade skoluppsatser. [...] Högt över Huvudstaleden flyger en flock kajor, runt i en upprörd cirkel. Min blick vänder åter till Tornedalen. Kapitel fem. (Niemi 2000, s. 52)

Misshandeln beskrivs aldrig i detalj av berättaren. En annan intressant aspekt är hur Matti beskriver sig själv när han blir hemskickad. Ordet råtta har en starkt negativ konnotation och kan tolkas som talande för de eventuella skuldkänslor Matti har utvecklat gällande Niilas situation. Det faktum att minnet omedelbart får berättaren att återgå till sin nutida vuxna situation är starkt talande för detta och hur Matti ser på sig själv och sin passivitet. Det finns också andra utdrag som med stilistiska grepp förklarar vilka effekter faderns våld mot dennes barn får i deras liv. Ett sådant exempel gestaltar ett slagsmål mellan Niilas två äldre bröder som börjar under en lek. Matti beskriver det i följande termer:

> Då märkte jag att de förvandlats. De var inte riktigt pojkar längre. Käkarna hade svullnat, hörntänder stack ut mellan de svullna läpparna. Benen var kortare och kraftigare som låren på en björn, de svällde så byxorna rämnade i sömmarna. Naglarna hade svartnat och vuxit ut till klor. Och nu såg jag att det inte var jord i ansiktet. Det var hår. En spirande päls, ett mörker som spred sig över deras ljusa pojkkinder, ned längs halsarna och in under skjortlinningen. Jag ville ropa för att varna dem. (Niemi 2000, s. 26)

Denna något surrealistiska återgivning visar hur våldet förändrar pojkarna till något djuriskt, något omänskligt. Detta exemplifierar hur romanen använder sig av ett magiskt bildspråk för att återge vad som egentligen sker, i detta fall vad våldets konsekvenser blir. Matti beskrivs som att han blir helt skräckslagen av att bevittna denna förvandling och upplever sig bli jagad av dessa vidunder. Det är först när Isak ingriper som mardrömmen når sitt slut: ”Och ljuset mattades, och fadern slungade sönerna till marken [...] Och när han var färdig grät bröderna båda två, de grät och hade förvandlats till pojkar igen. Och jag sprang hem, jag kutade allt vad jag orkade” (Niemi 2000, s. 27). Den intressanta aspekten av denna skildring är hur våldet reproduceras i familjen. Bröderna slåss och är olydiga, vilket får Isak att ta till våld. Det är inte svårt att landa vid slutsatsen att Isaks våldsamhet kan ha producerat och normaliserat detta beteende. Våldet som skildras i Mattis släkt, exempelvis på bröllopet, tillhör denna normaliseringskultur. Detta gäller även om det porträtteras på ett mer humoristiskt sätt än det som pågår i Niilas familj.

De effekter våldet får på Niila är även av starkt intresse för hur han och Matti relaterar till sin omgivning. Niila beskrivs som en typisk tornedalsk jantevarelse. Likt många barn i en hotfull omgivning lär han sig enligt berättaren överleva med hjälp av att inte märkas: ”En tornedalsk jante flyr aldrig vid angrepp eftersom det inte är någon idé. Man kurar ihop sig och hoppas att det skall gå över. I offentliga lokaler sätter man sig längst bak, något man ofta ser vid tornedalska kulturarrangemang” (Niemi 2000, s. 29–30). Denna förståeliga konflikträdsla gäller även hans mamma, vars passivitet inför våldet kan tänkas rota sig i en rädsla för maken. Niila beskrivs som starkt traumatiserad av sina upplevelser. Niila har små sår på sina underarmar som aldrig läker och berättaren inser att han klöser sig själv regelbundet. Ett annat underligt karaktärsdrag är att Niila knappt talar vid fem års ålder. Detta är något som berättaren tror till viss del kan förklaras av hans tystlåtna mor. Hon vill nämligen inte använda finska i hemmet för att barnen skall lära sig bättre svenska (Niemi 2000, s. 30). Det är dock inte svårt att landa vid slutsatsen att våldet påverkar Niila. Hans talskygghet kan tolkas som en inlärd försvarsmekanism motiverad av faderns våld då han beskrivs som en typisk ”jantevarelse”. En intressant aspekt av denna våldsamhet i hemmet är hur Niila och hans äldre

bror Johan bemöter våldet i senare ålder. I och med att de blir äldre blir deras far alltmer alkoholiserad och våldsam. I kapitel sexton skildras en drabbning mellan Isak och hans söner. Upptrappningen till detta sägs vara att Isak försökte stoppa sönernas pubertet med våld:

> Puberteten var starkare än döden. Den var en grodd som växte genom asfalt, en bröstkorg som sprängde skjortor, en ilning i blodet som överträffade brännvinet. Djupt inom sig ville Isak döda sina söner. Men tanken var så förbjuden att han gjorde om den till stryk, till mycket stryk, till en långsam, utdragen avrättning. Och trots detta växte de. (Niemi 2000, s. 180)

Puberteten och mognaden från pojke till man beskrivs ovan i termer av kraft och styrka samt med detta ett outtalat löfte om befrielse från förtryck. Konfrontationen sker ute i skogen borta från resten av familjen och slutar med att Niila och Johan tillsammans överfaller Isak och misshandlar honom svårt. Isak reduceras till ett blodigt gråtande vrak som efter hot om ytterligare våld lovar att aldrig lyfta handen mot en familjemedlem. Isak blir efter denna hämndaktion alltmer distanserad från familjen och spenderar mycket tid i skogen och ute på fisketurer (Niemi 2000, s. 181–183). Den nya atmosfären i hemmet präglas av en ny och tystlåtet accepterad maktordning där Niilas äldre bröder bestämmer. Niilas icke namngivna mamma blir även djupt deprimerad då hon inte längre behöver ägna sin tid åt avledande manövrar. Detta tar hon även ut på barnen, dock i psykologisk mening. Mamman beskrivs som att hon täcker alla rum med torra trista dammtussar varje gång hon öppnar munnen. Hon beskyller barnen för sitt tillstånd och påstår sig känna smärta; därför vill hon inte söka jobb efter att den äldste sonen Johan uppmuntrat henne. Detta slutar i ett bråk där Johan häller mjölk över henne. Mamman örfilar då sin son för första gången vilket får värken att upphöra. Hon beskrivs slå tillbaka mot Isak i senare ålder när denne istället för de utflyttade vuxna sönerna försökte slå henne vilket förvånade Isak (Niemi 2000, s. 184–185).

Allt som allt kan våldets roll i maskuliniteten beskrivas som ett mångfacetterat och komplicerat fenomen. Det maskulina våldet påverkar både män och kvinnor, även de som inte själva blir utsatta för den. Matti kan exempelvis tolkas som att han lider av skuldkänslor på grund av Niilas situation. Berättaren är kritisk mot våldet, särskilt det som äger rum inom familjen. Det tillhör machokulturen och genomsyrar pojkarnas liv, både i lek och på allvar. Mattis bästa vän blir trots allt misshandlad i hemmet samtidigt som de deltar i luftgevärskrig, försöker lära sig spela elgitarr och tävlar i supning med andra grabbar o.s.v. Oavsett detta är det värt att notera hur våldet får en viss emancipatorisk funktion i berättelsen. Det är trots allt våld och även manlighet i form av puberteten som stoppar Isaks våld gentemot sina söner,

även om såren inte läker. Niila sökte som vuxen fortfarande en karriär som musiker och klöste sig på sina sår kring handleden fram till sista gången Matti såg honom vid liv (Niemi 2000, s. 238). Hur Niila gick bort framgår inte i berättelsen även om såren som beskrivs liknar de som kan förknippas med en sprutnarkoman. Det är oavsett inte svårt att dra vissa slutsatser. Konsekvenserna av det manliga våldet hängde uppenbarligen med Niila resten av livet. Värt att påpeka i kontrasterande syfte är hur Mattis liv efter tonåren utvecklades. Han gav upp intresset för musik och blev tillslut svensklärare trots faderns bestämda varningar för allting som har med skönlitteraturen att göra (Niemi 2000, s. 177).

5.2 Femininiteten i texten

Denna del av analysen söker exemplifiera hur femininitet återges i texten. Femininiteten har precis som maskuliniteten en framträdande roll i berättelsen. I denna roman skildras den som en i huvudsak sexuell företeelse. Det feminina trängs till stor del undan då ingen kvinnogestalt tar någon central roll i berättelsen. Kvinnor och flickor får istället biroller som icke namngivna släktingar till de manliga karaktärerna eller som andra kroppsliga och bekönade varelser. Eftersom romanen skildrar en pojkes uppväxt och i huvudsak berör dennes identitetssökande som man är detta förklarligt. För pojkarna blir mycket av deras maskulinitet inlärt av, och reproducerat i interaktion med, andra män och pojkar. Det är dock viktigt att inte ignorera pojkarnas uppfattning av det feminina som centralt för att förstå hur de interagerar med det motsatta könet och även hur de uppfattar sig själva. Mattis omfamning av musiken, vilken omnämnts i föregående avsnitt och anses feminin, är ett exempel på detta. Det feminina skildras inte alltid genom kvinnliga karaktärer och deras interaktioner, men får trots allt en viktig symbolisk funktion. Denna del av analysen lägger således inte lika stor vikt vid exempelvis de kvinnliga karaktärerna självständigt från pojkarnas uppfattning.

Med detta i åtanke kan det vara bra att inleda med en mer generell beskrivning av hur det feminina ibland används i symbolisk mening. Moderniteten är exempelvis något som anses explicit feminint vilket Mattis resonemang kring fenomenet ”knapsu” i föregående avsnitt visade. Denna sammankoppling mellan det moderna och det femininas framträdelse är påtaglig i texten. Ett exempel återfinns i hur berättaren beskriver de omständigheter han finner sin storasysters grammofon i: ”Runt den låg papiljotter, läppstift och sprayburkar. Allt var modernt, en onödig lyx, allt var tecken på vår rikedom och löften om en framtid i slöseri och välfärd” (Niemi 2000, s. 13). Här utgör femininiteten något som kopplas till slöseri, materiellt överflöd och andra onödiga grejer.

Det finns dock andra exempel på hur femininitet används symboliskt i texten. Ett av dessa exempel är hämtat ur kapitel tre, vilket i stort sett är ett surrealistiskt återberättande av hur Matti som mycket ung hittar en övergiven värmepanna under en upptäckningsfärd i skolans lokaler. Detta sker efter stängning och han kryper in i den för att gömma sig från vaktmästaren. Kapitlet är laddat med symboliskt bildspråk vars innehåll bitvis är viktigt för att förstå hur femininitet används symboliskt i texten som helhet. Trots att kapitlet inte involverar en enda kvinnlig karaktär eller någon flicka i Mattis ålder får bildspråket en stark feminin kodning. Värmepannan beskrivs vara tjock som en hemmafru med stora gjutna luckor. Detta följs av en beskrivning om hur berättaren försiktigt öppnar en lucka och kikar in i vad som beskrivs som en becksvart och kall öppning. Denna svarta tomhet beskrivs i termer såsom: ”Hon var tom. En järnjungfru, med bara minnen kvar av en inre förtärande eld” (Niemi 2000, s. 40). Matti beskriver det som om att han kryper in i henne och står på huk i hennes runda buk. Hotet om vaktmästarens våld och hat mot snorungar kontrasteras med en beskrivning av säkerhet och skam i denna feminint laddade upplevelse:

> Hon ruvade mig. Skyddade mig som en havande med sina skottsäkra järnvägar. Jag var inne i henne, och jag var hennes barn. Det kändes kittlande otäckt. En trygghet blandat med en underlig skamkänsla. Jag gjorde något förbjudet. Jag förrådde någon, min mor kanske. [...] Hon var så kall, men jag varm och ung, en lite pyrande glödklump. Och när jag lyssnade hörde jag hur hon viskade. Ett svagt sus i ett spjäll eller i någon avnupen rörstump, ömsinta och tröstande kärleksord. (Niemi 2000, s. 41)

I återgivningen ovan kopplas femininitet och havandeskapet samman, men också med en undertryckt sexuell lockelse och skamkänsla. Det är viktigt att inte överanalysera ovanstående passage då det säkerligen går att utläsa allt från freudiansk symbolik och fetischism till undanträngd homosexualitet i texten. Det som står klart är att det feminina symboliserar både lockelse och en undanträngd sexuell längtan som förmodligen undertrycks av ett patriarkalt samhälle. Därtill kan äldre kvinnor också porträtteras som hotfulla och auktoritära figurer. Centralt för Matti och Niilas roll i samhället är trots allt kvinnliga auktoritetsfigurer där deras lärare får utgör den viktigaste av dessa:

> Våran fröken var över de sextio med runda stålbågade glasögon, en hårknut i nacken med nät och nålar och en lång böjd näsa som fick henne att likna en uggla. [...] Milt men bestämt tog hon itu med sin plikt; att ur dessa slarvigt sågade vedträn mejsla fram något som skulle klara sig i det svenska samhället. (Niemi 2000, s. 45)

Denna lärare får för pojkarna representera den svenska statsmaktens auktoritet och vuxenlivet där båda aspekter ses som starkt sammankopplade i texten. Att räcka upp handen, att fråga innan man får gå på toa, att gå in och ut på rasten med klocksignalen är alla aspekter som direkt kopplas till detta ordningssamhälle och är alltmer närvarande i pojkarnas upplevelse. De uppkäftiga kan enligt berättaren få kalufsen luggad av starka tantnypor. Lärarens roll och auktoritet beskrivs med de något talande orden: ”Hon visste verkligen hur man skulle bli vuxen” (Niemi 2000, s. 46). I skolupplevelsen får åldern träda in som variabel för pojkarnas uppfattning av det feminina. Även här får våldet trots dess association med maskulinitet kopplas till kvinnlighet, dock i en fostrande roll. Våldet och auktoritetens nära förband med vuxenlivet får en alltmer påtaglig framträdelse i texten, även bortom detta exempel.

Äldre flickor och kvinnor utgör både ett sexuellt hot och en lockelse för Matti där åldersskillnader blir den centrala variabeln för hur de tolkas. Matti och Niila söker redan som småpojkar äldre flickors uppmärksamhet och det finns en uppenbar ton av lockelse i hur berättaren beskriver dem. De äldre flickorna beskrivs som att de röker kopiöst och lämnar efter sig en äckelsöt doftblandning av askfat och parfym som berättaren även i vuxen ålder förknippar med åtrå. Berättaren förtydligar dock att åtrån i hans förpubertala barndom inte nödvändigtvis var en sexuell sådan utan mer tar sig formen av en längtan för att vara nära dem (Niemi 2000, s. 53). I en scen när Matti och Niila kastar lösa snöbollar efter några tonårstjejer i syfte att få deras uppmärksamhet och beundran blir de förvånade att några av dem säger ifrån: ”-Slänger ni mer så slår jag ihjäl er, väste hon. Jag spöar er så ni inte kan gå, jag sparkar in käften på er så era morsor grinar när dom ser er… [...] Jag och Niila stod kvar. Vi tittade inte på varandra. Kvar låg bara känslan av ett jättelikt ohyggligt missförstånd” (Niemi 2000, s. 54). Berättarens val av begreppet missförstånd är talande här och får representera den osäkerhet dessa unga grabbar känner i deras relationsskapande gentemot kvinnor. Denna osäkerhet vidareutvecklas senare i romanen. Ett mer problematiskt exempel på detta är en scen där Matti antastas på ett bröllop utanför ett kök av en av de yngre men fullt vuxna kvinnliga gästerna. Närvarande här är även kvinnans hot om våld: ”- Jag spöar upp dig! viskade hon, jag slår ihjäl dig om du skvallrar!” (Niemi 2000, s. 117). Denna scen beskrivs av Matti i termer av förvirring, chock och osäkerhet, blandat med en uppenbar upphetsning. Det hela är över mycket snabbt och slutar i ett avbrott då de äldre manliga gästerna passerar platsen där de befinner sig. Kvinnan i fråga stormar iväg in i köket för att inte bli påkommen (Niemi 2000, s. 117). En gemensam nämnare för dessa situationer är att alla dessa kvinnor

och tjejer i varierande grad beskrivs som betydligt mer sexuellt erfarna än Matti, något som även återspeglar sig i textens mer symboliska beskrivningar av kvinnlighet.

Mattis roll som en ofta passiv deltagare i dessa situationer är värdig att notera då det pekar på en osäkerhet i hur man bör hantera tjejer. Denna osäkerhet blir en viktig del i hans identitetssökande. Matti och Niilas intresse figurerar i detta då deras intresse direkt kopplar till den effekt de upplever att denna musikform har på det motsatta könet. I en scen provar de exempelvis att spela en LP skiva Niila fått i present av några amerikanska släktingar. Niila tar med den till Matti för att spela upp den på Mattis storasysters grammofon. De blir påkomna men i och med att storasystern uppskattar musiken börjar hon behandla Matti och hans vän något mer omtänksamt istället för att hota med våld: ”På något sätt kom vi varandra närmare genom musiken, hon började fatta att jag inte skulle förbli snorunge resten av livet” (Niemi 2000, s. 75).

Denna fråga kring hur Matti och Niila bäst bör bilda relationer med det motsatta könet är närvarande i hela deras uppväxt. Matti ser både sig själv och Niila som hopplösa i kampen om att få tjejers välsignelse och musiken får bli deras enda utväg. Niila beskrivs som att han konstant förälskar sig i tjejer som är alldeles för snygga och traditionella för honom medan Matti i sina reflektioner kommenterar att Niila borde letat sig till mer äventyrslystna tjejer med kommunistiska sympatier. Detta menar Matti skulle bättre passa Niilas lågintensiva men uppenbara utstrålning (Niemi 2000, s. 87–88). Matti ger Niila det något tveksamma rådet att tänka på döden när han söker det motsatta könets uppmärksamhet. Matti förklarar att en nobb inte är viktig i längden då alla är dömda att dö vilket gör dessa emotionella sår helt obetydliga. Detta är dock något som berättaren erkänner vara oklokt då han konstaterar att Niila började tänka på döden mer generellt, något Matti senare förstod skulle vara katastrofalt för hans nära vän (Niemi 2000, s. 89).

Sammanfattningsvis kan romanens skildringar av femininitet sägas präglas av ett dualistiskt förhållningssätt. Femininiteten är något explicit önskvärt hos Matti, särskilt i syfte att förtjäna dess godkännande. Den är också något som är potentiellt hotfullt i pojkens identitets-utveckling, detta särskilt gällande den sexuella domänen då femininiteten genomgående porträtteras som överlägsen. Mattis identitetssökande präglas inte bara av frågor kring hur han förhåller sig till andra män och de normer männen får representera, utan också av hur hans

relation till femininiteten ser ut. Skam, åtrå, fruktan och modernitet är alla aspekter och känslor som kännetecknar femininiteten samt hur Matti förhåller sig till den.

Det femininas hotfullhet gentemot det manliga könet kan även exemplifieras av betydligt mer problematiska skildringar. Ett sådant exempel gäller den enda HBTQ-karaktären som gestaltas i romanen, en gammal gårdshandlare vid namn Ryssi-Jussi. Han är en av bygdens mest fruktade personligheter enligt Matti (Niemi 2000, s. 95). Denna karaktärs bakgrundsberättelse beskrivs i absurda termer av Matti. Kortfattat lyckades Ryssi fly från ett arbetsläger i Sibirien genom att via samisk trollkonst förvandla sig till kvinna. Detta var något som Ryssi inte helt kunde återställa när han väl hamnat i svenska Tornedalen. Detta anges som anledning bakom varför Ryssi föredrar att klä sig i kjol (Niemi 2000, s. 97). Pojkarna besöker denna person i syfte att få hjälp med att fördriva vad Niila inbillar sig vara hans återuppstådde farmor efter att någon försökt strypa honom i sömnen (Niemi 2000, s. 94–95). Under besöket blir pojkarna serverade vad som senare visar sig vara drogat kaffe. Besöket slutar i ett försök av Ryssi-Jussi att antasta Matti och Niila medan de försöker fly. Ryssi beskrivs genomgående som en tragisk figur under detta överfall: ”Men sedan brast det. Masken gick sönder. Tårar vällde fram och svämmade över. Han lät mig se det, han stod vidöppen i sin smärta och väntade att jag skulle rädda honom. Men jag var inte där. Hukande vände han sig om och hasade tillbaka in i pörtet” (Niemi 2000, s. 101–102). Det intressanta med detta exempel är hur en könsöverskridande identitet förstås av den starkt macho-orienterade manlighetskulturen Matti växt upp i. Mattis kännedom om Ryssi-Jussi, en allmänt känd personlighet i byn, bygger sannolikt på historier om denna karaktär Matti själv tagit del av. Denna scen exemplifierar den extrema utsatthet denna person sannolikt fått genomlida hela livet i och med sin könsöverskridande identitet.

5.3 Tornedalingarnas andrafiering

Detta avsnitt av analysen syftar på att redogöra för tornedalingarnas situation såsom den återges i texten av berättaren. Detta avsnitt fokuserar till stor del på romanens fjärde kapitel. Kapitlet är en skildring av Mattis skolstart och hur han med detta får sin första introduktion till övriga Sverige. Två gemensamma nämnare går att finna i dessa beskrivningar, dels en geografisk isolation, dels en språklig sådan. En annan aspekt som figurerar i denna del av analysen är hur tornedalingarna ser på sydlänningar och hur de bemöts när de av diverse skäl flyttar till trakten. Språket karaktärerna ofta påstås tala med varandra är finska och ibland även riksfinska. Överlag får de flesta termer på meänkieli stå i kursiv och ibland översatta till

svenska eller på annat sätt förtydligade i romanen. Språket meänkieli nämns nästan aldrig explicit vid namn, något som tyder på att finskan används som paraplybegrepp för meänkieli och de varianter av finska som talas i Tornedalen.

En intressant aspekt av den tornedalska identiteten som återges i texten är att den till skillnad från maskuliniteten sällan behandlas med humor. Det finns dock vissa undantag; ett sådant exempel är hur Matti och Niilas nya musiklärare på högstadiet bemöts. Han heter Greger och kommer från Skåne. Greger har en lemlästad hand där bara en tumme återstår efter en arbetsolycka. Ett annat karaktärsdrag är hans mycket grötiga skånska dialekt vilken gör honom svårbegriplig för lokalbefolkningen. Greger för också med sig nymodigheter till Pajala såsom en tolvväxlad tävlingscykel. Denna underliga maskin orsakar vissa problem i trakten. Det beskrivs som att Greger driver hundarna till mordiskt vansinne när han far förbi som en raket på morgonen. Han har även lyckats orsaka Ufo-rapporter i Haparandabladet (Niemi 2000, s. 145–146). Det mest uppmärksammade med Greger är dock att han påstås förstå meänkieli och att han är väldigt utåtriktad, något som ter sig främmande för den tornedalska jantekulturen:

> Greger hade en annan märkvärdig förmåga. Han kunde tornedalsfinska. Som skåning hade alla tagit för givet att han var en *ummikko*, alltså okunnig i ärans och hjältarnas modersmål, men nu kom bekräftelser från flera oberoende källor. Gubbar och kärringar försäkrade att de haft långa givande samtal på *meän kieli* med denne skorrande utböling. Greger var en glad prick, och på sydlänningars sätt hade han ett onormalt utvecklat kontaktbehov. När han fräst iväg några tysta mil på sin racercykel brukade han alltså stanna och samtala med lokalbefolkningen. [...] Framför dem stod en svettig marsmänniska och pladdrade så spottet stänkte. Orden var obekanta, men man svarade för säkerhets skull på finska att man inte skulle köpa något. Sedan upptäckte man att man konstigt nog förstod vad han sa. Det var rent overkligt. Denna rabblade rotvälska med ljud som bara en drucken kunde frambringa! Och när man svarade *joo varmasti*, eller sa *niinkö*, så förstod denne främling precis på pricken. (Niemi 2000, s. 148)

Det visar sig dock vara fallet att Greger inte riktigt kan ärans och hjältarnas språk. Istället gör han sig förstådd med hjälp av sina omfattande jordbrukskunskaper och livliga kroppsspråk. Greger själv börjar enligt berättaren endast flabba när ämnet kommer på tal, något som anses typiskt skånskt (Niemi 2000, s. 150). Det intressanta med exemplet ovan är hur denna främling trots sina udda vanor och obegripliga tal trots allt lyckas skapa kontakt med några av byborna. Själva nyckeln till denna gemenskap och lokalbefolkningens synnerliga intresse var att han påstods förstå meänkieli vilket pekar på att de upplever språkkunskaper som en bekräftelse. Även om det visade sig inte vara fallet skapade möjligheten en enorm

uppståndelse och får exemplifiera hur språket på många sätt blir den viktigaste aspekten i tornedalingarnas identitet.

Det finns andra aspekter av detta främlingskap tornedalingarna känner gentemot övriga Sverige som inte alls behandlas i riktigt samma humoristiska termer. Detta gäller särskilt den svenska statens assimilatoriska politik. Ett av de mest bitande porträtten av tornedalingarnas situation i denna mening återfinns i kapitel fyra av boken. Kapitlet i sig återger skolstarten för Matti och Niila. Detta får bli pojkarnas första möte med Konungariket Sverige. En musiklektion skildrar hur denna introduktion till södra Sverige ger Matti intrycket av att han och resten av hembygden uppenbarligen skiljer sig från resten av landet. Under lektionen spelar den kvinnliga läraren upp en inspelning av en musiklektion i Stockholm vilken beskrivs i följande ordalag:

> Därefter hördes en hurtig kvinnoröst som talade stockholmska. Med ivriga utrop ledde hon den perfekta musiklektionen! Eleverna var från Nacka musikskola, och än idag undrar jag varför vi tvingades lyssna på dessa sydlänningar som med klara änglaröster sjöng om blåsippor och gullvivor och annan tropisk växtlighet. Ibland sjöng någon av nackaeleverna solo, och det värsta var att en av pojkarna hette som jag.
> – Varsågod och repetera melodistämman, Mattias, kvittrade damen, och en flickaktig gossopran stämde in med klockren röst. Då vände sig hela klassen om och stirrade på mig och flinade med hemska fnysningar. Jag ville upplösas till rök. (Niemi 2000, s. 48)

Två bärande tankar går att utläsa i denna reaktion på detta möte med rikssvenskan. En av dessa är att miljön och den geografiska isoleringen spelar roll för den tornedalska identiteten. Beskrivningen av blåsippan som en tropisk växt är en särskilt viktig aspekt att notera då den oftast kan användas som en symbol för Sverige med sitt blågula färgschema. Den andra aspekten som inte nödvändigtvis framgår rent explicit är språket. Detta via den implicit brytningsfria svenska som förekommer i inspelningen och associeras med femininitet. Mattis avsmak för detta inkräktande av den sydländska identiteten får exemplifieras av att han skäms av att associeras med något främmande och feminint. Det finns anledning att se närmare på denna geografiska isolering. Matti förstår redan i tidig ålder via sin introduktion till skolan att tornedalingarna ligger i lä redan från början. Kartorna överdriver Skånes storlek för att inte förminska dess tätorter och krymper norra Norrland för att få plats med dess stora områden. Mattis hemort syns inte ens på kartan (Niemi 2000, s. 47). Denna snedvridna representation, vilken Matti genomskådade i vuxen ålder, leder till endast en slutsats:

> Med tiden förstod vi att vår hembygd egentligen inte tillhörde Sverige. Vi hade liksom kommit med av en tillfällighet. Ett nordligt bihang, några ödsliga myrmarker där det råkade bo människor som bara delvis förmådde vara svenskar. Vi var annorlunda, en aning underlägsna, en aning obildade, en aning fattiga i anden. Vi hade inga rådjur eller igelkottar eller näktergalar. Vi hade inga kändisar. Vi hade inga bergochdalbanor, inga trafikljus, inga slott och herresäten. Vi hade bara oändliga mängder med mygg, tornedalsfinska svordomar och kommunister. (Niemi 2000, s. 49)

Denna känsla av total andrafiering i förhållande till övriga Sverige är något som återspeglar sig i ovanstående citat. Det faktum att dessa tankar placeras redan i kapitel fyra ger dem en viss framtoning i berättelsen som helhet vilket förvisso går att förklara eftersom berättelsen följer barndomens år kronologiskt. Återigen får både den språkliga och den geografiska isoleringen bli central för tornedalingarnas självbild. Detta är något som förekommer på annat håll i romanen. Niilas mamma ger uttryck för denna andrafiering. Niilas undermåliga språkutveckling i tidig ålder år är något vars orsaker Matti spekulerar i och landar vid mamman som nyckelfigur: ”Hon ville ge sina barn det hon själv inte fått, de skulle bli rikssvenskar, därför ville hon lära dem svenska hellre än sitt finska modersmål. Men eftersom hon själv knappt kunde någon svenska, så teg hon” (Niemi 2000, s. 30). Även om Niilas mamma är finsk symboliserar detta kluvna förhållningssätt gentemot modersmålet hur tornedalingarna ser på sig själva. Denna tanke är något som Matti fastnar vid då han resonerar kring vad de identitetsmässiga konsekvenserna är av denna andrafiering och tillhörighetsbrist:

> Det var en uppväxt av brist. Inte en materiell sådan, där hade vi så vi klarade oss, utan en identitetsmässig. Vi var inga. Våra föräldrar var inga. Våra förfäder hade betytt noll och intet för den svenska historien. Våra efternamn kunde inte stavas, än mindre uttalas av det fåtal lärarvikarier som sökte sig upp från det riktiga Sverige. Ingen tordes skriva till ”Upp till tretton” eftersom Ulf Elfving skulle tro vi var finnar. Våra hembyar var för små för att synas på kartorna. [...] Vi bröt på finska utan att vara finnar, vi bröt på svenska utan att vara svenskar. Vi var ingenting. (Niemi 2000, s. 49–50)

I ovanstående utdrag återspeglar sig isolationen återigen i skolsystemet. Lärarvikarierna från det riktiga Sverige kan inte ens uttala deras namn. Meänkielins språkliga särart från både svenska och finska är av vikt för denna känsla av bristande tillhörighet i vardera land. De är en grupp som egentligen inte talar vare sig svenska eller finska. Denna kris i den kulturella identiteten får uppenbara konsekvenser i kombination med den svenska assimileringspolitiken, något som Matti beskriver med all önskvärd tydlighet precis efter ovanstående exempel:

> Det fanns bara en utväg. En endaste möjlighet om man ville bli någonting, om så det allra minsta. Nämligen att flytta. Vi lärde oss att se fram emot det, övertygade om att det var vår chans i livet, och vi lydde. I Västerås skulle man äntligen bli människa. I Lund. I Södertälje. I Arvika. I Borås. Det var en jättelik evakuering. En flyktingvåg som tömde vår bygd, och konstigt nog kändes helt frivillig. Ett osynligt krig. De enda som återvände söderifrån var de som dog. Trafikoffren. Självmördarna. Och med tiden även de aidsdöda. Tunga kistor som skovlades ner i tjälen bland björkarna på Pajala kyrkogård. Hemma igen. *Kotimaassa.* (Niemi 2000, s. 50)

Det faktum att denna identitetsmässiga kris bland tornedalingarna löses med att överge hemorten är en tragisk bieffekt av den empatibrist som karaktäriserat den svenska minoritetspolitiken. Fenomenet beskrivs trots allt som ”ett osynligt krig”. Mattis reflektioner får bli en karta över den tornedalska identitetskrisen och modernitetens konsekvenser i frånvaron av en adekvat minoritetspolitik. Det viktiga med hans reflektioner är att de framstår som något mer utåtriktade. De exemplen som har behandlats i detta avsnitt ger intryck av att inrikta sig till rikssvenskar. Detta är sannolikt då de identitetsmässiga känslor och tankegångar som visar sig i texten troligtvis inte är nya för tornedalingarna. En gemensam nämnare här är att andrafieringen inte får representeras av individuella möten och fördomar, utan i form av ett uppenbart systematiskt och politiskt problem. Ett undantag blir dock Greger som i berättelsen får fungera som en blick in i Tornedalens syn på övriga Sverige, snarare än ett förkroppsligande av problemet. Själva kritiken som uppenbart framgår i texten ligger på systematisk nivå, även om epilogen konstaterar att konsekvenserna också är individens att erfara: ”Jag stöder händerna mot det kalla broräcket och undrar vad det blev av er alla. Människor jag en gång kände, människor som delade min värld. [...] själv blev jag svensklärare i Sundbyberg med en saknad, ett vemod jag aldrig helt lyckats bemästra” (Niemi 2000, s. 237). Detta och det faktum att återvändandet associeras med döden väcker frågan om Matti egentligen överlevde andrafieringen.

5.4 Diskussion om *Populärmusik från Vittulas* didaktiska potential

I förhållande till denna uppsats teoretiska utgångspunkter finns det flera intressanta aspekter värdiga att ta upp som relaterar till analysen. Romanens innehåll kopplar exempelvis till pojkologi och hegemonisk maskulinitet, vilka båda spelar in i dess didaktiska potential. Detta gäller även begreppet andrafiering vilket kopplar till hur romanen gestaltar och diskuterar tornedalingarnas situation. I övrigt kan exempelvis verkets humoristiska och ironiska tonfall också utgöra en del av dess didaktiska potential i generell mening. Detta stildrag kan göra romanen mer lättillgänglig även om dess bildspråk och magiska realism kan göra den bitvis

svårtolkad. Detta gör att eleverna som läser den kan tänkas bli mer engagerade i den resulterande diskussionen, oavsett ämne och infallsvinkel.

Flera aspekter gällande genus och maskulinitet är intressanta i förhållande till Alkestrands observationer. En sådan är hur våldet fungerar i romanen. Alkestrands avhandling har visat hur magin fungerar som en egen maktdimension i Harry Potters värld. Den fungerar delvis som en rasifierande maktdimension där halvblodingar diskrimineras av samhällets mer konservativa element. Kampen kring hur denna magi får användas, och av vem, blir en central del av karaktärernas befrielse. Magin får således både en emancipatorisk och en förtryckande funktion. Detta kan relateras till hur våldet fungerar i Niemis roman. Även om dess destruktiva effekter sällan underskattas får våldet dock i fallet med Niila en starkt emancipatorisk funktion sett till hans fars återkommande våldsamhet. Den didaktiska potentialen kan ligga i diskussioner kring hur våldets funktion i texten problematiserar tankar om individens skyldighet att bryta normer. Precis som hur Alkestrand visar på magins båda sidor visar denna analys av Niemis text på våldets komplicerade förhållande till resten av den maskulina identiteten i Tornedalen. En annan aspekt av Alkestrands analys är intressant i komparativ mening, nämligen de strategier karaktären Hermione använder för sin befrielse. Hon studerar flitigt för att överträffa förväntningar och motarbeta fördomar. Pojkarna i Niemis roman omfamnar istället de fördomar som riktas mot deras musikintresse och bryter därmed med den hegemoniska maskuliniteten. Detta kan kopplas till pojkologin. Tanken i pojkologin om en självständig manlig identitet, helt separerad från det feminina, framstår som näst intill absurd och är något som texten problematiserar. Detta då mycket av Mattis identitetsutveckling kretsar kring hur han förhåller sig till det feminina även bortom musiken. Detta är givande för diskussioner om diverse jämställdhetsproblematik, särskilt ur ett relationsperspektiv. I denna mening handlar verkets didaktiska potential sett till pojkologi om hur romanen bryter mot dess antaganden samt hur den belyser vikten av relationer i jämställdhetsarbetet.

Att pojkarna utvecklar en identitet som präglas av både maskulinitet och femininitet i och med sitt musikintresse är något Elin Ruth konstaterat. Pojkarna deltar även i de destruktiva aspekter som präglar deras samhälle utan den befrielse Hermione uppnådde i Alkestrands läsning. Niemis roman visar på en mer tragisk och vuxen förståelse för befrielsekampens begränsningar där exempelvis Niila, den enda som satsar på musiken, dör ung i vad som antas vara en drogöverdos. Matti släpper på många sätt sina kopplingar till både Tornedalens

hegemoniska maskulinitet och den väg de initialt valde för befrielse. Men detta kommer till priset av en livslång sorg och svårläkta sår kring den kulturella identitet och maskulinitet som han egentligen aldrig utmanade, utan istället flydde från. Dessa slutsatser skiljer sig även från hur Ruth och Nernes tolkade romanen i sina uppsatser. Nernes betoning av pojkarnas valmöjligheter belyser inte deras livsöden. Ruth lyfte exempelvis fram hur Niila sökte lära sig esperanto för att skaffa sig en mer utåtriktad kulturell identitet. Denna uppsats tolkar istället Niilas tystlåtenhet som en konsekvens av det våld han utsätts för.

Romanens didaktiska potential sett till genus kan sammanfattningsvis kopplas till två aspekter. *Populärmusik från Vittula* skildrar hur olika negativa aspekter av maskuliniteten sammankopplas till befrielse och självförverkligande. Romanen visar också hur dess mörka sidor reproduceras och normaliseras i ett samhälle. Romanen bidrar även med en konfliktfylld tolkning av manlighet där åtrå och brist på självförtroende får styra pojkarnas förhållningssätt till det motsatta könet. Denna fråga kring relationer är något som är viktigt att diskutera i värdegrundssammanhang då det kopplar till jämställdhet. Frånvaron av en kvinnlig synvinkel är dock en påtaglig brist. Detta i sig behöver inte vara negativt utan kan förstås som en del av verkets didaktiska potential, förutsatt att exempelvis en elevdiskussion tillåts utrymma detta. Andra aspekter såsom samtyckesfrågor i relationer är även givande att diskutera med delar av materialet som bas. I denna mening får det inte gå osagt hur Matti i vissa situationer är offer för sexuella trakasserier från äldre kvinnor, även om han själv blir upphetsad. Romanens gestaltning av HBTQ-personer är också av intresse för värdegrundsarbetet. Det faktum att romanens enda transperson i bygden framställs som en tragisk figur med pedofila läggningar är absolut värd en närmare diskussion. Hur transpersoner osynliggörs och passeras till historiens bortglömda sidor är en fråga som med fördel kan diskuteras med materialet som bas. Romanens episodiska natur är av särskild vikt oavsett infallsvinkel då kapitlen kan läsas var för sig och förstås även om läsningen kan gynnas av kontextualisering. Det är här lärarens agens och inflytande blir central i syfte att underlätta läsningen och diskussionen.

Gällande minoritetsaspekten och dess didaktiska potential visar verket återkommande på hur språket blir en central del i de andrafierade nationella minoriteternas kollektiva identitet. Tornedalingarnas ställning som en inte helt finsk, inte helt svensk minoritetsgrupp i Sverige genomsyrar hela verket men får särskild vikt i mötet med den svenska statsapparaten. Detta sker i huvudsak via skolan. Även om minoritetsaspekten inte behandlas explicit i varje kapitel har den en stark närvaro som är svår att frånkoppla från romanens övriga innehåll. Därmed

bör minoritetsaspekten ses som sammanvävd med hur exempelvis genus gestaltas i romanen. Våldet kan förstås som en del av detta även om det är svårt att utifrån texten direkt tolka våldet som ett uttryck för kulturellt utanförskap i Sverige. Isaks våldsamhet är knappast unik för tornedalingar, men dess oförnekliga sammankoppling till Laestadianismen gör den till en uppenbart regional variant. Tornedalingarnas machokultur kan förstås som en aspekt av deras andrafiering, särskilt då den lägger stor vikt vid arbetsduglighet och lidande vilka båda kopplar till materiella omständigheter. En särskilt givande aspekt av romanens behandling av denna andrafiering berör hur den kritiserar dessa omständigheter. Andrafieringen kritiseras på en systematisk nivå, vilket är särskilt givande för verkets didaktiska potential i värdegrundsfrågor. Rasism och främlingsfientlighet är något som självklart sker i det individuella mötet, men är också något som återspeglar sig i kulturen, i politiken och i de strukturer som samhället bygger upp och förvaltar. Romanens systemkritiska inriktning kan i denna mening exemplifiera dess didaktiska potential. Detta kopplar något till Alkestrands idéer om problematisering. I *Populärmusik från Vittula* går exempelvis en spänningsyta att finna mellan individen och det kollektiva. Detta kan vara grunden för intressanta diskussioner om individens kontra statens sociala ansvar. Matti tvingas flytta och söker ändra sin kulturella identitet men lyckas inte. Det är först i senare år han genomskådar vad som skett, att han är ett offer för en genomarbetad kulturpolitik.

I likhet med vad exempelvis Ridanpää kommit fram till blir det också svårt att separera tornedalingarnas kulturella identitet från deras språk, meänkieli. Analysen har visat hur centralt detta språk varit i *Populärmusik från Vittula* för att bearbeta och karaktärisera tornedalingarnas situation. Bokens humoristiska ton är även representativ för hur tornedalingarna bearbetar sin identitet, något som gör den och Ridanpääs insikter användbara i diskussioner kring ett verks politiska och kulturella samtidskontext. Gällande minoritetsaspekten ligger romanens didaktiska potential (bortsett ovanstående) framförallt i hur den bidrar med insikter från de andrafierade. Det är även rimligt för språklärare att notera verk där språket får inta en central roll i identitetsbildandet. Men, det är som konstaterat viktigt att inte isolera denna aspekt som den enda variabeln. Även den maskulinitet som gestaltats kan tolkas som en del av tornedalingarnas andrafiering. Mycket av det som anses ”knapsu” kan exempelvis kopplas till nymodigheter från södra Sverige och resten av världen beroende på hur det passar in med den hegemoniska arbetarkulturen i Tornedalen.

6.0 Sammanfattning och avslutande kommentarer

Denna uppsats har analyserat *Populärmusik från Vittula* utifrån en genusaspekt och en minoritetsaspekt. Syftet har varit att bevisa verkets didaktiska potential i förhållande till dessa aspekter. Denna uppsats har konstaterat att romanen är mycket givande som underlag för skolans värdegrundsarbete i förhållande till dessa aspekter, detta särskilt i ämnet svenska där skönlitteraturen får en framträdande plats. *Populärmusik från Vittulas* emotionella och tydliga skildring av en pojkes uppväxt i Pajala har flera styrkor i denna mening. Romanen visar inte bara hur destruktiv maskulinitet kan se ut, konstrueras och brytas med utan också hur svårt detta är. Denna något mörkare återgivning av hur en vunnen frihet ibland är tom och meningslös uppmuntrar till djupare tankar kring vad frihet egentligen innebär. Det är framförallt här den didaktiska potentialen realiseras. Romanen är även särskilt gynnsamt som utgångspunkt i diskussioner kring hur individen bör förhålla sig till det kollektiva. Detta gäller både de genusaspekter som belysts och tornedalingarnas underordning i Sverige. Konflikten mellan individens val och de strukturella faktorer som styr hens valmöjligheter är en viktig del i hur värdegrundsarbetet kan problematiseras. Mattis flytt från Tornedalen har inte läkt de sår andrafieringen producerat. För Niilas del visade sig rockmusiken vara ett svagt ljus i mörkret som inte räckte till. Niilas våldsamma befrielse från faderns förtryck misslyckades med att ge han de möjligheter han förnekats. Frågan som kan och bör ställas i en värdegrundskontext är vad som egentligen behöver göras.

Oavsett allt detta bör det dock betonas att denna uppsats endast utgör ett litet bidrag i frågan om hur skolans värdegrundsarbete kan se ut. Detta gäller även hur det kan utföras med *Populärmusik från Vittula* som grund. Nästa steg kan exempelvis vara att besvara frågorna kring hur detta värdegrundsarbete ska gå till. Frågor kring vilken undervisningsform som passar romanen bäst är värdiga en närmare undersökning. En mer elevorienterad sådan studie kan komplettera denna uppsats om den exempelvis lägger vikt på elevens tolkning och förståelse för verket. Den didaktiska potentialen i ett verk förutsätter att eleven ser vad läraren vill belysa. I denna mening blir relationen mellan läraren och eleven en viktig variabel, samt hur deras tolkningar kan skilja sig åt. En annan vidareutveckling av denna uppsats kan också vara en komparativ analys där *Populärmusik från Vittula* jämförs med exempelvis Niemis senare roman *Mannen som dog som en lax* (2007). Den sistnämnda har en kvinnlig polis från Stockholm som huvudperson. Hennes erfarenheter av Tornedalen kan tänkas erbjuda en bredare insikt kring hur Niemi tolkar majoritetsbefolkningens perspektiv.

7.0 Referenslitteratur

Alkestrand, M. (2016). *Magiska möjligheter: Harry Potter, Artemis Fowl och Cirkeln i skolans värdegrundsarbete*. Diss., Lunds universitet. Göteborg; Stockholm: Makadam.

Colnerud, G. (2004). Värdegrunden som praktik och diskurs. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 9(2), s. 81–19.

Dahl, U. (2016). Kön och genus, femininitet och maskulinitet. I: Lundberg, A. & Werner, A. (red.) *En introduktion till genusvetenskapliga begrepp. En skriftserie om genusvetenskap*. Nationella sekretariatet för genusforskning, s. 15–19.

Elenius, L. (2016). Statlig minoritetspolitik i Sverige. I: Westergren, E. & Åhl, H. (red.) *Mer än ett språk: en antologi om flerspråkigheten i norra Sverige*. 3. uppl. Lund: Studentlitteratur, s. 56–75.

Hedberg, A. (2020). Berättelseanalys. I: Schottenius Cullhed, S., Hedberg, A. & Svedjedal, J. (red.) *Litteraturvetenskap I*. Lund: Studentlitteratur, s. 63–84.

Jarvis, C., (2012). Fiction, empathy and lifelong learning. *International journal of lifelong education*, 31(6), s. 743-758. doi: 10.1080/02601370.2012.713036.

Langer, J. A. (2017). *Litterära föreställningsvärldar: litteraturundervisning och litterär förståelse.* 2. uppl. Göteborg: Daidalos.

Lindblad, M. (2016). *" De förstod aldrig min historia": unga vuxna med migrationsbakgrund om skolmisslyckande och övergångar mellan skola och arbete.* Diss., Umeå universitet. Umeå: Univ.

Machin, D. & Mayr, A. (2012). *How to do critical discourse analysis: a multimodal introduction*. London: Sage.

Malmgren, G. (2003). Svenskämnet som demokrati- och värdegrundsämne. *Utbildning & Demokrati*, 12(2), s. 63–76.

Mohnike, T. (2014). The Joy of Narration: Mikael Niemi's Popular Music from Vittula. *Journal Of Northern Studies*, 8(1), s. 169–186.

Molloy, G. (2002). *Läraren, litteraturen, eleven: en studie om läsning av skönlitteratur på högstadiet*. Diss., Lärarhögskolan. Stockholm: LHS printcenter.

Nernes, L. K. (2008). *Mannen mellom tradisjon og modernitet: representasjon av maskulinitet i Mikael Niemis Populärmusik från Vittula*. Mastersuppsats, Universitetet i Agder. Kristiansand: Universitetet i Agder.

Niemi, M. (2000). *Populärmusik från Vittula*. Stockholm: Norstedts.

Niemi, M. (2007). *Mannen som dog som en lax*. Stockholm: Månpocket.

Nationalencyclopedin (2021). *Laestadianism.* https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/laestadianism [2021-05-26]

Ridanpää, J. (2014). Politics of literary humour and contested narrative identity (of a region with no identity). *Cultural geographies,* 21(4), s. 711-726. doi: 10.1177/1474474014525054.

Ridanpää, J. (2018). Why save a minority language? Meänkieli and rationales of language revitalization. *Fennia*, 196(2), s. 187–203. doi: 10.11143/fennia.74047.

Ruth, E. (2011). *"Under den innersta masken" Pojkars identitetsutveckling i två romaner av Mikael Niemi.* Studentuppsats, Lunds tekniska universitet. Lund: Lunds tekniska universitet.

Skolverket (2011a). *Läroplan för gymnasieskolan.* https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan/laroplan-gy11-for-gymnasieskolan [2021-05-28]

Skolverket (2011b). *Ämne - Svenska.* https://www.skolverket.se/sitevision/proxy/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i gymnasieskolan/gymnasieprogrammen/amne/svid12_5dfee44715d35a5 cdfa92a3/1530314731/syllabuscw/jsp/subject/SVE/7/pdf [2021-05-28]

Thornberg, R. (2004). Värdepedagogik. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 9(2), s. 99–114.

Wande, E. (2016). Anteckningar om meänkielis historia. I: Westergren, E. & Åhl, H. (red.) *Mer än ett språk: en antologi om flerspråkigheten i norra Sverige*. 3. uppl. Lund: Studentlitteratur, s. 123-144.

Webber, K. & Preston Agiro, C. (2019). Not from Around These Parts: Using Young Adult Literature to Promote Empathy for the Immigrant Experience. *Talking points (Urbana, Ill.)*, 30(2), s. 2–9.

Winsa, B. (2016). Tornedalingarna – en språklig minoritet. I: Westergren, E. & Åhl, H. (red.) *Mer än ett språk: en antologi om flerspråkigheten i norra Sverige*. 3. uppl. Lund: Studentlitteratur, s. 76–93.

Öhrn, M. (2013). En mild vilde. Några nedslag i svensk pojkologi. I: Heggestad, E., Williams, A. & Öhrberg, A. (red.) *Fält i förvandling: genusvetenskaplig litteraturforskning.* Möklinta: Gidlund, s. 293–307.